

<https://doi.org/10.62837/2026.5.249>

KAZIMOVA NƏRMIN
Bakı Slavyan Universitetinin müəllimi

İNGİLİS DİLİ TƏDRİSİ VASİTƏSİLƏ KOMMUNİKASIYA BACARIQLARININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: kommunikativ kompetensiya, kommunikativ yanaşma, sosial dil, tapşırıq əsaslı dil öyrənməsi, mətn əsaslı tədris.

Keywords: communicative competence, communicative approach, social language, task-based language learning, text-based teaching.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникативный подход, социальный язык, проблемное обучение, обучение на текстовой основе.

Bu gün ingilis dilinin dünyadakı rolu və təsiri daha sürətlə artmaqdadır. Bu fenomenin əsas səbəblərinə dünya ilə ünsiyyətin genişlənməsi, həmçinin qlobal informasiya mübadiləsinin sürətinin və əhatə dairəsinin artması daxildir. İnternet məkanında yayımlanan məzmunun dili olaraq dominant mövqə əsasən ingilis dilinə məxsusdur ki, bu da qlobal kompetensiyalarını inkişaf etdirmək istəyən insanlar üçün ingilis dilini öyrənməyə güclü motivasiya yaradır [1].

Kommunikativ yanaşmanın yaranma tarixi 1960-cı illərin sonu və 1970-ci illərin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu yanaşma xarici dil tədrisində istifadə olunan əvvəlki iki metoddan — audio-linqval metoddan və qrammatika-tərcümə metodundan narazı qalan bəzi dilçilər və pedaqoqlar tərəfindən formalaşdırılmışdır. Bu gün dünya miqyasında geniş istifadə olunan bu yanaşmanın inkişafına töhfə verən görkəmli dilçilər və pedaqoqlar sırasında Hymes, Chomsky, Wilkins, Van Ek, Alexander və Avropa Şurası yer alır. [2].

Lakin bütün bu dilçilər və pedaqoqlar hesab edirdilər ki, həmin dövrdə tələbələr dili düzgün şəkildə öyrənmirdilər. Onlar iddia edirdilər ki, tələbələr “tam dili” və real həyatda istifadə olunan dili mənimsəmirdilər. Tələbələr sinifdən kənarında, real həyat situasiyalarında uyğun sosial dildən istifadə edərək necə ünsiyyət qurmağı bilmirdilər. Buna görə də onlar dilin funksiyalarına və anlayışlarına deyil, daha çox dilin strukturuna əsaslanırdılar. Bu isə onların öyrəndikləri dilin mədəni mühitində ünsiyyət qura bilməmələrinə səbəb olurdu [3].

Kommunikativ Dil Tədrisi (Communicative Language Teaching — CLT) ikinci və xarici dillərin tədrisinə yönəlmiş bir yanaşma olub, qarşılıqlı ünsiyyəti həm dil öyrənməyin vasitəsi, həm də əsas məqsədi kimi ön plana çıxarır. Bu yanaşma həmçinin “Kommunikativ yanaşma” adlandırılır. Tarixi baxımdan CLT Audio-Linqval Metoda (ALM) cavab olaraq meydana çıxmış, eyni zamanda Notional-Functional Syllabus-un davamı və inkişafı kimi qiymətləndirilmişdir. CLT-nin daha

müasir formalarından biri olan tapşırıq əsaslı dil öyrənməsi (task-based language learning) isə son dövrlərdə geniş populyarlıq qazanmışdır.

Kommunikativ dil tədrisi dil tədrisinin məqsədləri, öyrənənlərin dili necə mənimsəməsi, öyrənməni daha effektiv edən sinif fəaliyyəti növləri, eləcə də müəllim və tələbələrin sinifdəki rolları ilə bağlı prinsiplər toplusu kimi başa düşülə bilər.

Kommunikativ kompetensiya aşağıdakı dil biliklərini əhatə edir:

- Dilin müxtəlif məqsəd və funksiyalar üçün necə istifadə olunacağını bilmək;
 - İstifadə olunan mühitə və iştirakçılara uyğun olaraq dili necə dəyişdirməyi bilmək;
 - Müxtəlif növ mətnləri necə yaratmağı və anlamağı bilmək;
- Dil biliyində məhdudiyətlər olsa belə, ünsiyyəti davam etdirməyi bacarmaq. Beləliklə, Kommunikativ Dil Tədrisi xarici dillərin tədrisinə yönəlmiş və qarşılıqlı ünsiyyəti həm vasitə, həm də dil öyrənməyin əsas məqsədi kimi qəbul edən bir yanaşmadır [4].

CLT-nin Prinsipləri:

- CLT yanaşmasında mənaya əsas üstünlük verilir. Bu yanaşmanın əsas məqsədi öyrənənlərin danışan və yazan şəxslərin niyyətini və ifadələrini başa düşə bilmələrini təmin etməkdir.
- CLT yanaşması ilə dil tədris edilərkən sinifdə hədəf dildən istifadə olunur. Hədəf dil yalnız öyrənmə obyekt deyil, həm də sinifdaxili ünsiyyət vasitəsidir [1]. Çünki öyrənənlər ana dillərindən istifadə etməyə davam etdikdə, hədəf dildə ünsiyyət qura bilmirlər. Hesab olunur ki, ana dilindən ehtiyatlı və məqsədəuyğun şəkildə istifadə edilməlidir.
- Dildən düzgün və uyğun istifadə olunmasına, qrammatik dəqiqlikdən daha çox üstünlük verilir. Dəqiqlik sonrakı mərhələdə formalaşır. Hesab edilir ki, öyrənənlər dili uyğun şəkildə istifadə etməyi öyrəndikdə, dəqiqlik də avtomatik olaraq yaranır.
- Dil yalnız bir bacarıq üzərindən deyil, bütün dil bacarıqları inteqrasiya olunaraq tədris edilməlidir. Bu o deməkdir ki, kommunikativ yanaşma yalnız danışmaq bacarığı ilə məhdudlaşmır; oxu və yazı bacarıqları da inkişaf etdirilməlidir.
- Dil əzbərləmə yolu ilə öyrənilə bilməz. Dil təcrid olunmuş şəkildə öyrədilə bilməz. O, sosial qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə öyrənilməlidir. Hədəf dildə ünsiyyət qurmaq üçün insanın dillə “mübarizə aparması”, yəni praktik şəkildə istifadə etməsi lazımdır. Richards və Rodgers bildirirlər ki, hədəf dil sistemi ən yaxşı şəkildə ünsiyyət qurmağa çalışmaq prosesi zamanı mənimsənilir.
- Bu yanaşmadan istifadə edilərkən əsas məqsəd öyrənəni hədəf dildə ünsiyyət qura bilən şəxsə çevirməkdir. Müəllim səhvlərə müəyyən qədər tolerant yanaşır, çünki əsas olan öyrənənlərin hədəf dildə danışa bilməsidir. Müəllim

tələbələri hədəf dildən istifadə etdikləri fəaliyyət zamanı dərhal düzəltməməlidir. Müəllim onların səhvlərini qeyd edə və fəaliyyət bitdikdən sonra düzəliş edə bilər.

- CLT yanaşması öyrənənlərə hədəf dildə ünsiyyət qurmaq üçün imkan yaradır. Bu yanaşma müəllim-tələbə və tələbə-tələbə qarşılıqlı əlaqəsini təşviq edir. Eyni zamanda tələbələr arasında əməkdaşlıq münasibətlərinin formalaşmasına kömək edir. Müəllim tələbələrə qrup və ya cütlərlə işləmək üçün tapşırıqlar verməlidir ki, onlar məlumat mübadiləsi apara bilsinlər. Bu da onların ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına kömək edir. Richards və Rodgers qeyd edirlər ki, tələbələrin digər insanlarla birbaşa ünsiyyətdə, cüt və qrup işlərində, eləcə də yazılı fəaliyyətlərdə qarşılıqlı əlaqədə olmaları gözlənilir.
- CLT yanaşması öyrənənlərə yalnız nə deməyi deyil, həm də bunu necə deməyi öyrənmək üçün imkan yaradır.
- Müəllim ünsiyyəti təşviq edən situasiyalar yaratmalıdır. Müəllim öyrənənlərə dilin sosial kontekstdə necə istifadə olunmalı olduğunu öyrətməlidir. O, rol oyunu kimi fəaliyyətlər təşkil etməlidir ki, bu fəaliyyətlər öyrənənlərə dili sosial mühitdə öyrənməyə kömək etsin.
- Dil tədrisi texnikaları elə hazırlanmalıdır ki, onlar öyrənənləri hədəf dildən istifadə etməyə təşviq etsin. Dilin funksional aspektlərinə xüsusi önəm verilməlidir. Həqiqi ünsiyyəti təşviq etmək üçün sinifdə dramalar, rol oyunları və oyunlardan istifadə edilməlidir.
- Tələbələrə dilin real ünsiyyətdə necə istifadə olunduğunu dinləmək üçün imkanlar yaradılmalıdır. Onlara anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müxtəlif strategiyalar öyrədilə bilər [8].

Ümumiyyətlə, kommunikativ dil tədrisində autentik materiallardan istifadə olunur, çünki bu, öyrənənlərə dilin sinifdən kənarında real həyatda necə istifadə edildiyini anlamaq imkanı verir. Tələbələr ünsiyyət tələb edən real həyat situasiyalarına əsaslanan tapşırıqlara cəlb olunurlar. Bu yanaşmada müəllim tələbələrin real həyatda qarşılaşa biləcəkləri situasiyalar yaradır. Bəzi fəaliyyətlərdə nəticə əvvəlcədən tələbələrə məlum olmur. Nəticə onların reaksiyalarından və cavablarından asılı olur. Buna görə də onlar fəaliyyət başa çatana və yekun nəticəni görəndə qədər motivasiyalı və maraq içində qalırlar [6].

Bundan əlavə, kommunikativ tədris siniflərində dil kommunikativ fəaliyyətlər vasitəsilə istifadə olunur. Bu məşğələlərin əksəriyyəti cüt və qrup işləri formasında həyata keçirilir. Belə fəaliyyətlər tələbələrə real və ya reallığa yaxın ünsiyyətdə iştirak etmək imkanı yaradır. Adətən bu fəaliyyətlər sərbəst danışmaq bacarığına əsaslanır və rol oyunları, oyunlar, informasiya boşluğu fəaliyyətləri (information gap activities) və müsahibələr kimi fəaliyyətləri əhatə edir [7].

Kommunikativ yanaşma öyrənmənin müəllim mərkəzli deyil, daha çox tələbə mərkəzli olduğunu müdafiə edir. Tipik kommunikativ dil dərsi PPP modelinə əsaslanır. Müəllim dərsin müəyyən hissəsini təqdim edir və tələbələr bəzi tapşırıqları yerinə yetirirlər, daha sonra isə ünsiyyət qurmağa kömək edən daha sərbəst fəaliyyətlərdə dili istifadə edirlər. Nəticədə tələbələrin danışıq payı artır, müəllimin danışıq payı isə azalır. Müəllim ünsiyyəti təşviq edən situasiyalar yaradır və tələbələrin ünsiyyətini istiqamətləndirir. Fəaliyyət zamanı müəllim onları dayandırmır, sadəcə fəaliyyətlərini müşahidə edir. Səhvlərin düzəldilməsi dərhal həyata keçirilmir. Müəllim səhv qeyd etdikdə və bunun üzərində işləməyin vacib olduğunu düşündükdə, bunu daha çox dəqiqliyə əsaslanan fəaliyyət zamanı edir. Bununla yanaşı, tələbələrin rolu mənanı qarşılıqlı şəkildə quraraq ünsiyyət yaratmaqdır. Hədəf dil barədə bilikləri tam olmasa belə, onlar özlərini başa salmağa və eyni zamanda sinif yoldaşlarının kommunikativ niyyətlərini anlamağa çalışmalıdırlar [8].

Kommunikativ yanaşma belə bir ideyaya əsaslanır ki, ikinci dili uğurla öyrənmək üçün insan real məna daşıyan ünsiyyətdə iştirak etməlidir. Buna görə də öyrənmələr real ünsiyyətə cəlb olunduqda, onların dili mənimsəməyə yönəlmiş təbib strategiyaları aktivləşir və bu da onlara dili istifadə etməyi öyrənməyə imkan yaradır.

Ədəbiyyat:

1. Brandl, K. (2008). *Communicative Language Teaching in Action*. New Jersey, Pearson Prentice Hall.
2. Brumfit, C. J. (1984). *Communicative methodology in language teaching: The Roles of Fluency and Accuracy*. Cambridge, Cambridge University Press.
3. Spada, N. (2007). *Communicative Language Teaching: Current Status and Future Prospects*. International Hand Book of English Language Teaching (Part I). New York, Springer.
4. Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation (Language Teaching Methodology Series)*. Oxford, Pergamon Press. <https://doi.org/10.1017/S0272263100005222>
5. Weir, C. J., & Weir, C. J. (1990). *Communicative language testing*. Hemel Hempstead, Prentice Hall.
6. Savignon, S. J. (1991). *Communicative language teaching: State of the art*. *TESOL quarterly*, 25(2), 261-278. <https://doi.org/10.2307/3587463>
7. Morrow, C. K. (2018). *Communicative language testing*. *The TESOL encyclopedia of English language teaching*, 1-7. <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0383>.
8. Kukulska-Hulme, A., & Viberg, O. (2018). *Mobile collaborative language learning: State of the art*. *British Journal of Educational Technology*, 49(2), 207-218. <https://doi.org/10.1111/bjet.12580>.

Казымова Нармин

**Развитие коммуникативных навыков посредством преподавания
английского языка**

В статье рассматривается роль и значение коммуникативного подхода (Communicative Language Teaching — CLT) в современном обучении английскому языку. Автор объясняет, что CLT был разработан как ответ на традиционные методы обучения, которые в основном были сосредоточены на грамматике и языковых структурах, а не на реальном общении. В статье подчеркивается, что главная цель CLT — помочь учащимся эффективно общаться в реальных жизненных ситуациях.

Автор описывает основные принципы CLT, такие как акцент на значении и взаимодействии, ориентация на учащегося, интеграция всех языковых навыков, а также использование аутентичных материалов и коммуникативных заданий, например ролевых игр и групповой работы. Также в статье подчеркивается важность коммуникативной компетенции и роли преподавателя в создании ситуаций, способствующих общению.

В заключение автор отмечает, что CLT остается одним из самых эффективных и широко используемых подходов в преподавании английского языка, поскольку он помогает учащимся развивать практические коммуникативные навыки.

KAZIMOVA NARMIN

**DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS THROUGH ENGLISH
LANGUAGE TEACHING**

The article discusses the role and importance of Communicative Language Teaching (CLT) in modern English language education. It explains that CLT was developed as a response to traditional teaching methods which focused mainly on grammar and language structures rather than real communication. The article emphasizes that the main purpose of CLT is to help learners communicate effectively in real-life situations. The author describes the major principles of CLT, such as focusing on meaning and interaction, encouraging student-centered learning, integrating all language skills, and using authentic materials and communicative activities like role plays and group work. The article also highlights the importance of communicative competence and the teacher's role in creating situations that promote communication.

In conclusion, the article states that CLT remains one of the most effective and widely used approaches in English language teaching because it helps learners develop practical communication skills.

**Rəyçi: Dosent İsayeva Aygün Xanoğlan qızı Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru**